

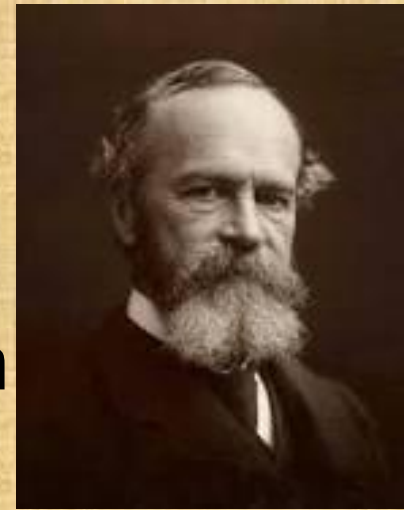
PSYCHOLOGIE NÁBOŽENSTVÍ

3. Historie psychologie náboženství

Tato prezentace ve formě přednášky je určena výhradně pro studenty Psychologického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a není dovoleno ji veřejně šířit.

PhDr. Pavel Moravec, PhD

W. James (Vojtíšek et al., 2012)

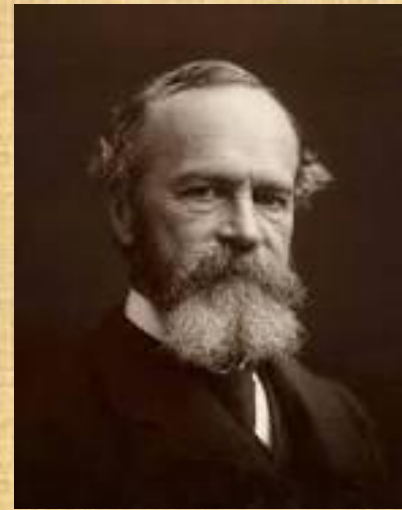

- Pragmatismus – hlavním kritériem hodnocení filosofických systémů je jejich prospěšnost
- **Hlavní otázkou** není to, zda je náboženství pravdivé, ale **zda nám pomáhá překonávat těžkosti naší existence** (předchůdce postmodernismu)
- Proti modernistické koncepci, že vše lze vysvětlit vědecky a že existuje jediná pravdivý koncepce vykládající povahu světa **staví James náboženskou pluralitu**

W. James (Vojtíšek et al., 2012)

Zabýval se

- fanatismem
- pověrami
- náboženskou konverzí
- vztahem mezi temperamentem a spiritualitou → nb zdravé mysli a nb nemocné duše
- **1902: Druhy náboženské zkušenosti** – navázal na teologa Schleiermachera: náboženství je osobní zkušeností, ne dogmatem nebo rituálem

G. Allport (Vojtíšek et al., 2012)

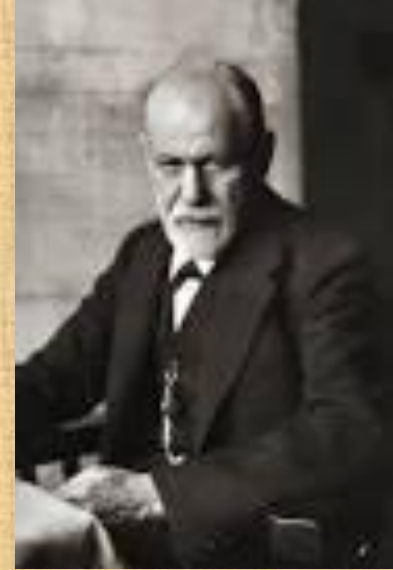
- *Jedinec a jeho náboženství* (1950)
- *O povaze předsudků* (1954 - věnuje se i náboženským předsudkům)
- **Víra extrinsická** (víra, která má vnější podobu, např. skrze návštěvnost kostela, avšak v pozadí mohou stát sociální, zvykové či zjištěné důvody)
- **Víra intrinsická** (přesvědčení, kterému jedinec věří a podle kterého žije)
- Koncept spirituální zralosti
- S Rossem se domnívali, že intrinsická víra negativně koreluje s tendencí vytvářet předsudky

G. Allport (Vojtíšek et al., 2012)

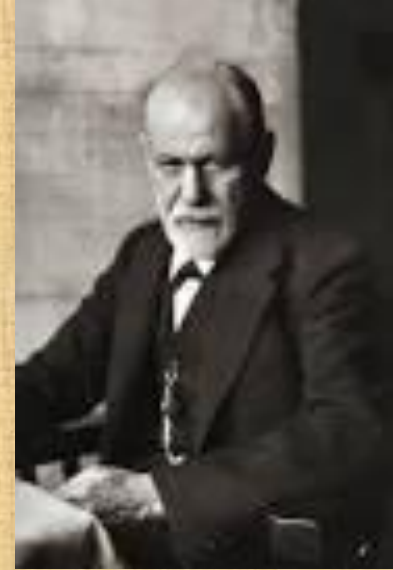
- Batson v 90s. transformoval Allportovy póly nb orientace:
 - **Náboženství jako nástroj**
 - **Náboženství jako cíl**
- Přidal **Quest scale – náboženství jako hledání** (rozšiřuje některé dimenze intr. spirituality – schopnost prožívat pochybnosti, nehotovost názoru, ochota k dialogu s existenciálními otázkami) (Vojtíšek et al., 2012)
- Quest scale korelovala negativně s tendencí vytvářet předsudky a pozitivně s otevřeností vůči zkušenosti.

S. Freud

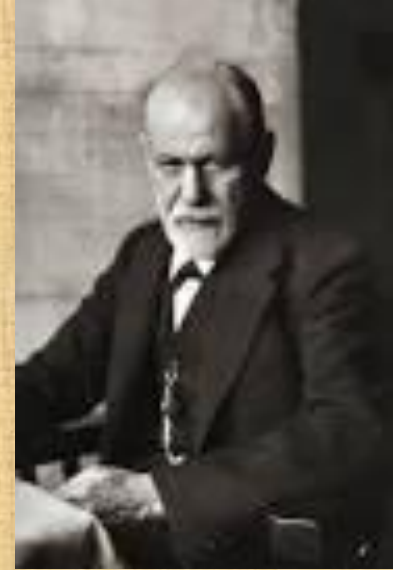
- Nb výchova chůvou (brala jej do kostela, poté, co to rodiče zjistili, byla náhle propuštěná).
- Celoživotní hostilita ke KC kvůli zkušenosti s katolickým antisemitismem.
- Nb má svůj původ v obavách v raných fázích vývoje lidstva.
- *Nutkavé jednání a nb úkony* (1907) – podobnost mezi jednáním neurotiků a nb úkony → nb = kolektivní neuróza

S. Freud (Küng, 2010; Pechová, 2012)

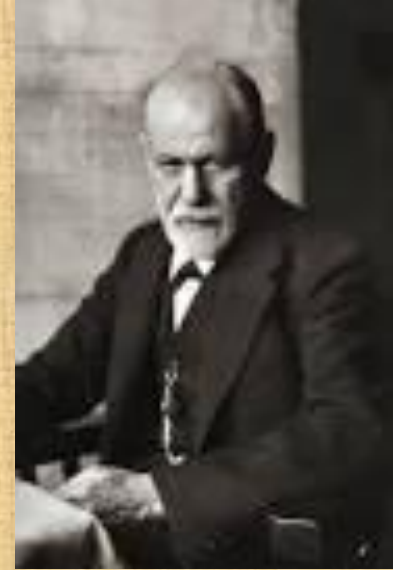
- ***Totem a tabu*** (1913)
 - Otec pravěké tlupy si nárokoval právo na všechny ženy; syny zabíjel a vyháněl
 - Jednoho dne se synové spojili, otce zabili a snědli (totemická hostina – analogie s bohoslužbou)
 - Po činu nebyli schopni se ujmout dědictví, protože si vzájemně stáli v cestě
 - Proto se naučili vzájemně se snášet → vzniká morálka
 - Vzniklo tabu – zákaz opakování tohoto činu
 - Obávaný a nenáviděný praotec se stal pravzorem boha
 - Víra v Boha je iluzorním naplněním touhy po otci

S. Freud (Pechová, 2012)

- ***Budoucnost jedné iluze*** (1927)
 - shrnutí Freudových názorů na nb
 - nb je psychickou iluzí, nelze je ani potvrdit ani vyvrátit;
 - analýza nb nejen jako historického, ale i sociálního jevu.
 - Nb představy jsou iluze nejstarších přání lidstva (ochrana, spravedlnost, prodloužení existence skrze věčný život).

S. Freud (Pechová, 2012)

- ***Muž Mojžíš a monoteistické nb* (1939)**
 - poslední kniha – věnoval se základům židovského nb
 - Mojžíš nebyl Žid, ale Egyptan, který se rozhodl zachovat monoteismus alespoň v židovství.
 - Byl zabit cestou na Sinaj → v důsledku viny vzniklo Desatero.
- **Freud se zabývá pouze psychologickou povahou náboženských představ (považuje je za iluze)**
- **Nezabývá se jejich pravdivostí (jsou nedokazatelné)**
(Küng, 2010)

C. G. Jung (Říčan, 2007)

- Materiálně dobře založený, hodně cestoval, vzdělaný ve Fi, antropologii, historii, Nb, mytologii, astrologii.
- Podle svých mystických zážitků si postupně stavěl dům – Bollingenská věž (nad vchodem nápis: Vocatus atque non vocatus deus aderit – vzýván či nevědomím Bůh přijde).
- V 37 letech došlo ke krizi (setkal se s vlastním nevědomím i kolektivním nevědomím), poté spíše než psychoterapeut pracoval jako duchovní vůdce svých klientů.

C. G. Jung (Küng, 2010)

- Zatímco pro Freuda mělo náboženství funkci nutkavé neurózy, pro Junga naopak absence náboženství je příčinou četných neuróz
- „*Mezi všemi mými pacienty staršími 35 let není jediný, pro něhož by problémem nebyl náboženský postoj.*“
(dle Küng, 2010)
- Věnoval se **období středního věku** – socializace přechází v individualizaci
- **Zralý** člověk je ten, který dosáhl vysokého stupně sebeuskutečnění
- Nejdůležitějším morálním problémem je přijímat sám sebe, včetně svého stínu

C. G. Jung (Drapel, 1997)

Osobnost se skládá z

- **kolektivního nevědomí** (společný jmenovatel všech lidí, možný zdroj moudrosti - archetypy)
- **osobního nevědomí** (komplexy – prvky, které se vymkly kontrole v temné oblasti psyché, mohou se objevit např. při volných asociacích, vznikají z významných a často traumatických zážitků, představují nedokončené záležitosti),
- **Ego** (identita osoby, „velitel armády“)
- **Já (Selbst)** katalyzátor vnitřního růstu osoby, syntéza vědomých a nevědomých procesů, spojuje protiklady, vytváří celistvost).

C. G. Jung (Drapel, 1997)

- **Archetypy:** persona (maska), animus / anima (stránky opačného pohlaví v nás), stín
- **Komplex** – odštěpená část osobnosti fungující autonomně v nevědomí, jeho cíle jsou pro vědomé Já nepřijatelné a slouží k vysvětlení patologických jevů. Může se chápat jako vysvětlení konverze.
- První polovina života – Č upřednostňuje Ego, druhá polovina – důraz na syntézu vědomých a nevědomých procesů, kterou nabízí Já.
- **Překážky růstu** – pokud se některý komplex ujme vlády nad osobností.

C. G. Jung (Říčan, 2007)

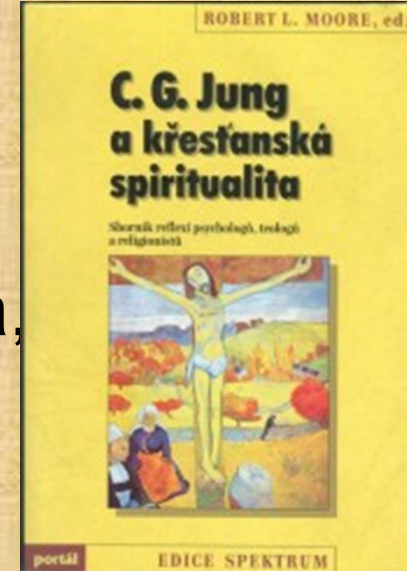

- *Odpověď na Joba* (1952) - pokus o psychoanalýzu Boha)
- *Mysterium coniunctionis* (1955) - Boha chápe jako syntézu dobra a zla.
- „Institucionalizované náboženství chrání člověka před bezprostřední náboženskou zkušeností“ (Říčan, 2007, p. 208-209).

C. G. Jung (Greene, 1998)

Persona

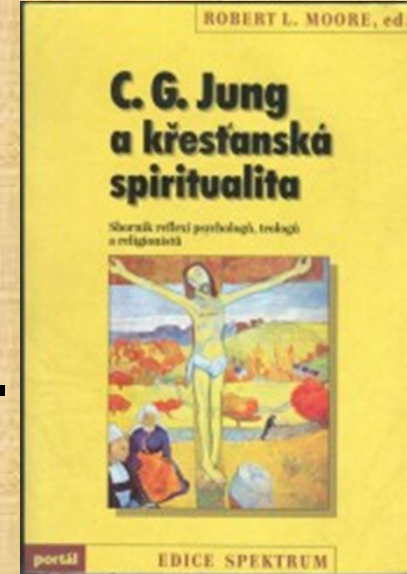
- Pojem pochází z řeckého divadla: maska, kterou si herec nasazoval
- Persona je potřebná – umožňuje fungování ve společnosti („učitel, lékař, kněz...“),
- Pokud se však nevytvoří diferencovaná persona a fungující vědomé já, pak dojde k vytvoření falešného já, které čerpá sílu za své společenské role. Nastává stereotypní imitace a vykonávání společenské úlohy.
- Špatně zformovaná či neexistující persona je pro fungování jedince stejně omezující stejně jako nepružná a konvenční maska.

C. G. Jung (Greene, 1998)

Stín

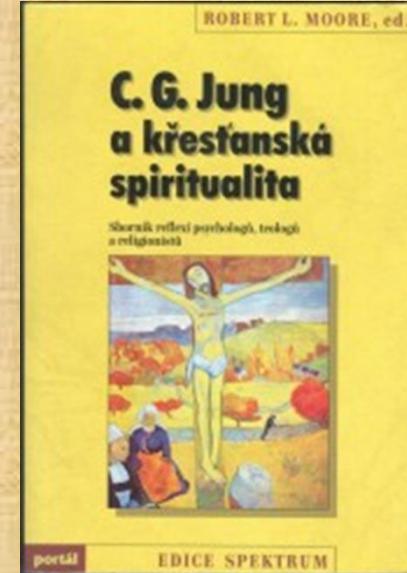
- **Čím jasnější persona, tím temnější stín.**
Kdykoliv se jedinec příliš identifikuje se svou příliš dobrou personou, energie a chování, které se nemůže společensky projevit, se hromadí v oblasti stínu.
- Děje se to převážně v mládí – vše, co nezapadá do naší persony, se snažíme popírat
- Stín = popření toho, co nám nezapadá do naší ideální persony = naše nedokonalosti, omezení, pády, přešlapy...

C. G. Jung (Greene, 1998)

Stín

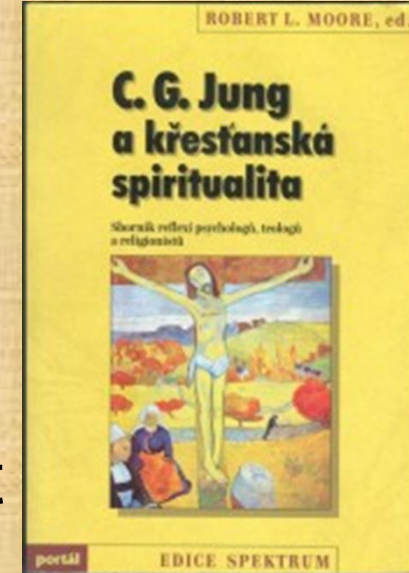
- Vlastní stín často poznáme podle toho, co nám na ostatních hodně vadí
- Člověk, kterého „nemůžeme vystát“, má v sobě vždy něco z nás, co si odmítáme přiznat
- Stín se také projevuje v reakcích na sociální skupiny.
- Nejvíce nebezpečný je stín na kolektivní úrovni

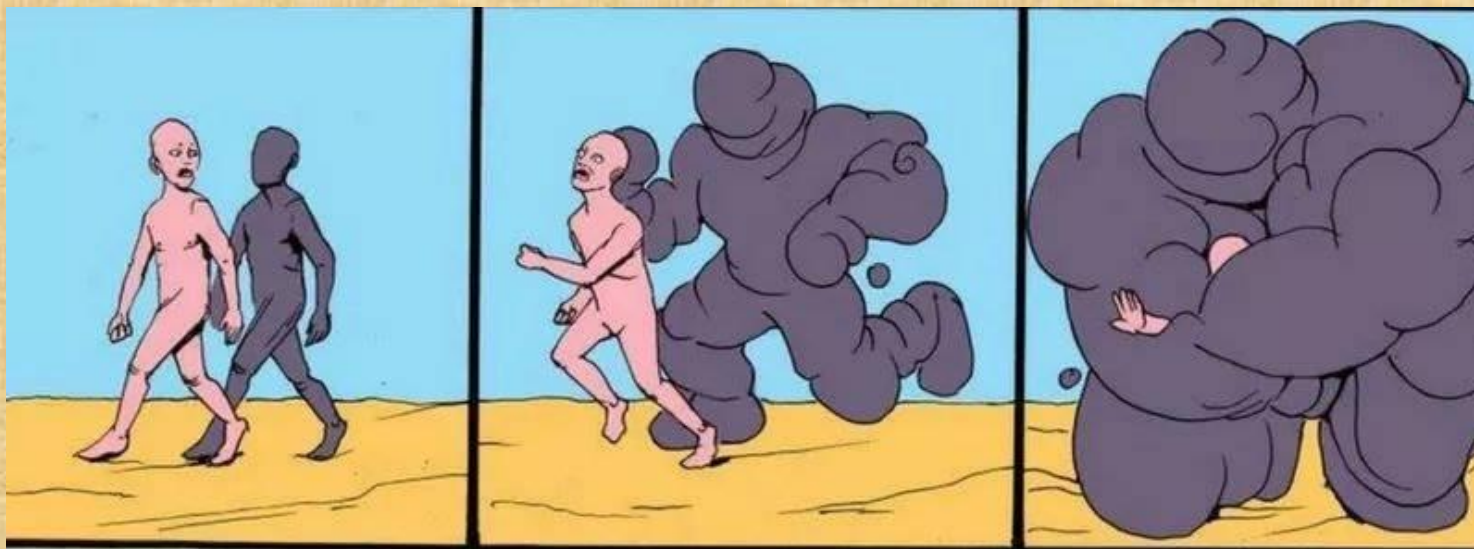

C. G. Jung (Greene, 1998)

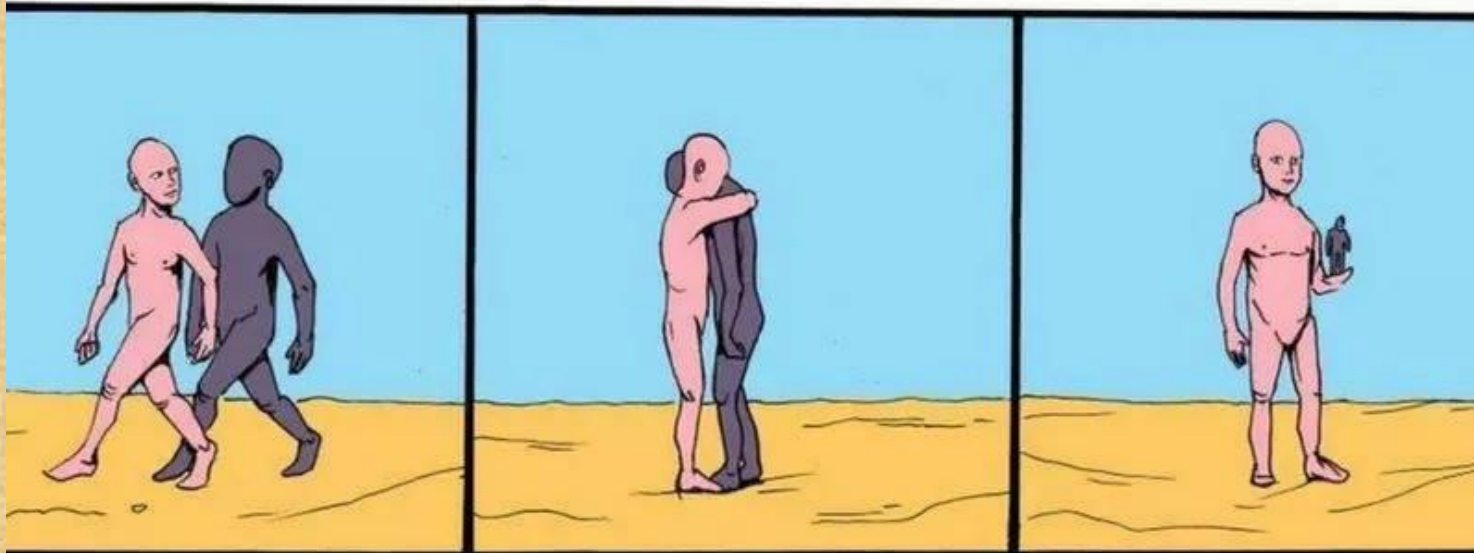
Stín

- ≠ jen něco negativního
- Nekomunikovat se stínem znamená ztratit kontakt se zdrojem tvořivosti a životní energie
- Nevědomí je pokladnicí a skládkou zároveň.
- Zralost = přijetí vlastního stínu a jeho integrace do našeho životního příběhu. Stín se stává součástí našeho já, nemusíme jej již skrývat.

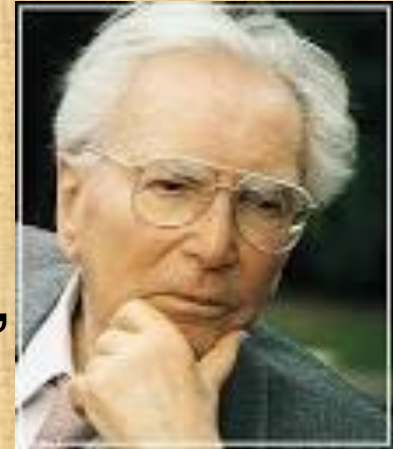
Ilustrace: Sako Asko

**"Všechno, co člověk popírá,
ho pronásleduje.
To, co přijímá, ho transformuje."**

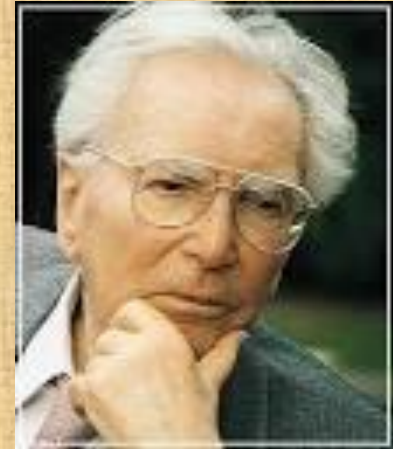
Carl Gustav Jung

V. E. Frankl

- Freud: vůle ke slasti, Adler: vůle k moci, Frankl: vůle ke smyslu
- Přežil koncentrační tábor: „Pokud máme pro co žít, máme šanci přežít své věznění“
- **vykonáním činu** (každá činnost má smysl a povznášející činnost se může stát nesmyslnou, je-li konána sebestředně)
- **prožitím hodnoty** (láska)
- **utrpením** (trpící člověk se stává hrdinou, když své utrpení promění v morální vítězství)

V. E. Frankl

- Psychoterapeut je ve své praxi konfrontován s duchovními problémy, které musí brát vážně.
- Neměly by být demaskovány jako sublimace libida (Freud) nebo neosobní kolektivní nevědomí (Jung).
- **Religiozita nesmí být vytěsňována.**
- Psychoterapie se má orientovat na **vůli ke smyslu.**

A. Maslow

vyšší potřeby	Potřeba sebeaktualizace
základní potřeby	Potřeba úcty Potřeba být milován Potřeba jistoty a bezpečí BIOLOGICKÉ POTŘEBY

- Sebeaktualizace – obsahuje 17 metapotřeb, např. poznání
- Sebeaktualizace je upokožená průměrně jen asi na 10%
- Maslow uvádí příklady lidí, které pokládal za sebeaktualizující. Charakteristické znaky: odstup a potřeba soukromí, nezávislost na kultuře, originalita a **sebetranscendence**

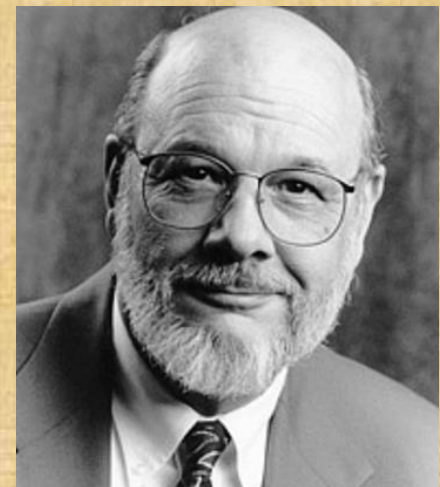
E. Erikson

L. Kohlberg

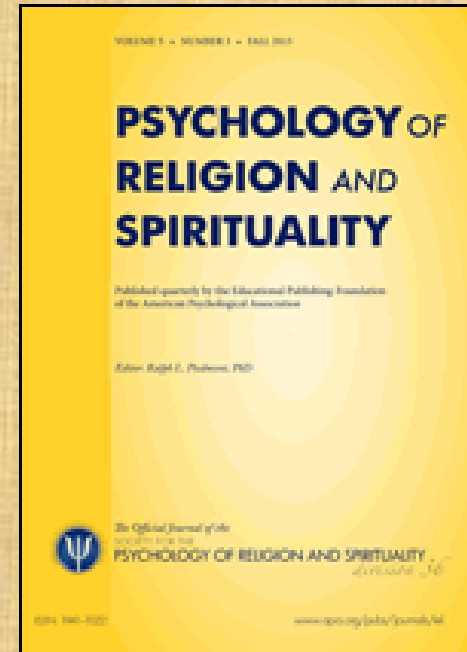

L. Fowler

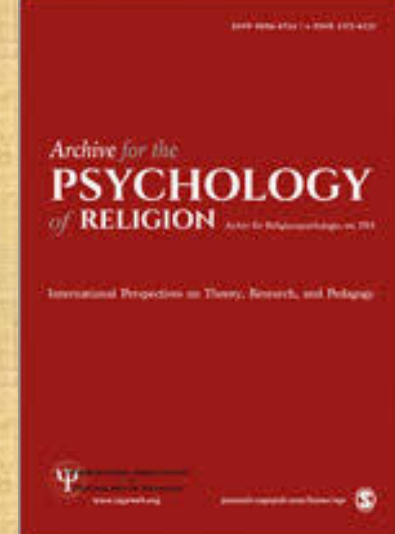

APA: Society for Religion and spirituality (division 36)

- 1949 American Catholic Psychological Association
- 1970 Psychologists Interested in Religious Issues
- 1976 součást APA – vznik sociální vědy, nezávislost na jakékoliv teologické či filosofické tradici
- 1993 Psychology of Religion
- 1996 – první konference
- 2012 The Society for the Psychology of Religion and Spirituality.
- **Časopis Psychology of Religion and Spirituality**
– od r. 2009 (impact factor 1,76)

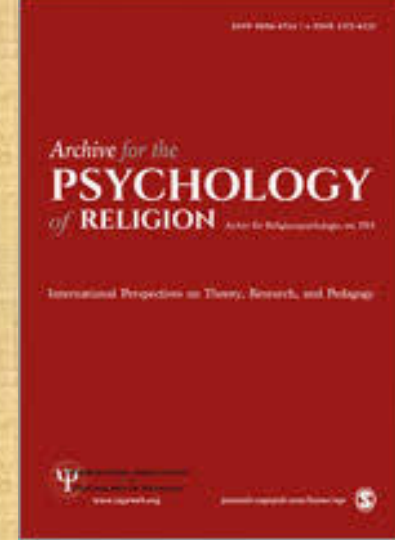
IAPR: International Association for the Psychology of Religion

- 1914: Wilhelm Stählin, žák O. Külpeho, publikoval první díl "Archiv für Religionspsychologie" a následně vznikla organizace pro PSNb.
- Druhý editor (Werner Gruehn) se zapletl s národním socialismem, takže společnost zanikla a k obnově došlo až v 60s. Společnost se však tematicky obracela spíše do historie, bylo v ní více teologů než psychologů a postupně opět zanikla.
- Další oživení nastalo r. 1976 – Uppsala (Švédsko) – neformální setkání, rozhodnutí scházet se co 3 roky – poprvé 1979 v Nizozemí.
- Postupná transformace na IAPR, od r. 2009 *Archive for the Psychology of Religion*.

Další odborné časopisy

- International Journal for the Psychology of Religion
- Mental Health, Religion and Culture
- Journal for the Cognitive Science of Religion
- Religion, Brain and Behavior
- Journal for the Scientific Study of Religion
- Review of Religious Research
- Journal of Spirituality in Mental Health
- Journal of Psychology and Theology
- Journal of Psychology and Christianity

Asociace pro dialog
mezi křesťanstvím a psychologií

ADKO

ASOCIACE PRO DIALOG
KŘEŠŤANSTVÍ A PSYCHOLOGIE

www.adkp.cz

Výzvy pro obor Psychologie náboženství

(Paloutzian & Park, 2015; Pargament et al., 2013)

- Práce na vymezení pojmů náboženství a spiritualita, aby byl obor dostatečně vědecky zakotvený
- Studium psychologických aspektů různých náboženství a různých druhů spirituality (vystoupení ze zúžené platformy západního křesťanství)
- Spolupráce s interkulturní psychologií, antropologií, sociologií
- Psychologie náboženství se zaměřuje převážně na individuální prožívání spirituality u jednotlivců. Výzvou je zaměřit se také na vztahovou rovinu – jak se spiritualita projevuje v blízkých vztazích, rodinách, institucích i kultuře obecně

Seznam použité literatury

- Drapel, V. J. (1997). Přehled teorií osobnosti.
- McGann, D. (1998). Persona a stín: Jungovský pohled na dualitu člověka. In R. L. Moore, *Jung a křesťanská spiritualita. Sborník reflexí teologů, psychologů a religionistů*. (1st ed., pp. 133-142). Portál.
- Küng, H. (2010) Freud a budoucnost náboženství. Vyšehrad, Praha.
- Paloutzian, R. F., & Park, C. L. (2015). Recent Progress and Core Issues in the Science of the Psychology of Religion and Spirituality. In R. F. Paloutzian & C. L. Park, *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality* (4 ed., pp. 3-22). The Guilford Press.
- Pargament, K. I., Mahoney, A., Exline, J. J., Jones, J. W., & Shafranske, E. P. (2013). Envisioning an integrative paradigm for the psychology of religion and spirituality. *Apa Handbook Of Psychology, Religion, And Spirituality (Vol 1): Context, Theory, And Research*, 3-19. <https://doi.org/10.1037/14045-001>
- Pechová, O. (2011). *Psychologie náboženství* (1st ed.). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Říčan, P. (2007). Psychologie náboženství a spirituality. Portál.
- Vojtíšek, Z., Dušek, P., & Motl, J. (2012). *Spiritualita v pomáhajících profesích* (1st ed.). Portál.